

Et maktperspektiv på «gode nok foreldre» i barnevernets kontekst (tittel)

ELIZABETH LANGSRUD, HALVOR FAUSKE OG WILLY LICHTWARCK

Sammendrag

Artikkelen tar utgangspunkt i uttrykket «gode nok foreldre» som barnevernsarbeidere i forskningsstudien «Fra tanker til teori: En studie om barnevernsarbeideres resonnering» bruker når de snakker om de barnevernfaglige vurderingene som de foretar. Dette begrepet er også anvendt i flere sammenhenger innenfor barne- og familieområdet, som for eksempel i dommer, faglitteratur og forskning. Det faktum at begrepet benyttes i ulike sammenhenger, har ikke bidratt til å klargjøre begrepet nærmere betydning. I barnevernets praksis synes ikke «gode nok foreldre» å ha et nærmere avgrenset innhold. Hvordan man forstår begrepet, hvilket innhold man gir det, er avhengig av hvilket perspektiv man inntar. Hva eller hvem som er «gode nok foreldre» er ikke et spørsmål som kan besvares enkelt og entydig, men som like fullt er et spørsmål som barnevernsarbeiderne vier mye oppmerksomhet. Det er også et sentralt spørsmål i interaksjonen som barnevernsarbeiderne har med familiene i barnevernet. I artikkelen stiller vi spørsmål ved hvordan uttrykket «gode nok foreldre» brukes som målestokk i barnevernet, og drøfter ulike implikasjoner med en slik praksis med utgangspunkt i Foucaults teorier om disiplineringsmakt.

Nøkkelord: Barnevern, Foucault, normalitet, tilknytningsteori, gode nok foreldre

Abstract

This article discusses the term “good enough parents”, which was found to be a key concern of the social workers in the study “Decisions about preventive measures in child welfare: Towards an understanding of social workers reasoning”. The term is referred to in several domains of the child and family welfare field, including court cases, academic literature and research. While the term is frequently referred to, there is little consensus surrounding its exact meaning. “Good enough parents” is neither a concise term, nor does it have a defined content. It therefore appears both constructed and complex. How the term is understood, and which content is given to it, is dependent on perspective. The answer to what or whom may be considered “good enough parents” is certainly not clear-cut, yet it remains a topic of close consideration for social workers who assign important meaning to the term when interacting with the families in the child welfare services. The article questions the relative importance given to the term “good enough parents” as a benchmark in the child welfare services, and discusses the implications of such practices with reference to Foucault’s theories of disciplinary power.

Keywords: Child welfare, Foucault, discipline, attachment theory, good enough

Innledning (avsnittstittel)

Jeg sitter ved et rundt bord. På bordet ligger det en tykk mappe. Barnevernsarbeideren som jeg intervjuer lener seg over bordet og viser meg ett av papirene som har ligget i mappen. «Se ...», oppfordrer hun meg. Stemmen hennes skjelver lett. «Ville *du* ønsket at *ditt barn* skulle bo i *dette*?». Papiret er et fotografi. Det kom fra mappen, så jeg antar at det må være tatt hjemme hos familien som vi snakker om. Det tar et lite sekund før jeg forstår at det hun referer til, altså «*dette*», antakeligvis er klærne og tingene på bildet. Blikkene våre møtes og jeg fornemmer at vi begge oppfatter rommet på bildet som *rotete*, om ikke *kaotisk*. Det skal vel ikke strengt tatt befinne seg *så mange* klær eller ting - av *denne* typen - i *dette* rommet? Jeg besvarer hennes følelsesuttrykk med et «hmmm» og rister lett på hodet.

I løpet av dette korte øyeblikket utviste barnevernsarbeideren og intervjueren en slags taus og samstemt enighet om at «slik skal ikke et barn ha det». Barnevernsarbeideren tok et normativt standpunkt, og intervjuerens respons kan tolkes som at hun bekreftet hennes forståelse av at det er dårlig foreldreskap å la sitt barn vokse opp i et uryddig hjem hvor både klær og gjenstander befinner seg på plasser de ikke bør ligge og får hjemmet til å framstå som det rene kaos. Slik gjør ikke «gode nok» foreldre, slik *de* så det.

Samtalen det refereres til, fant sted sommeren 2015. I løpet av denne sommeren og høsten, ble det gjennomført ytterligere sytten intervju med barnevernsarbeidere, som en del av PhD-studien «Fra tanker til teori: En studie om barnevernets resonnering». Ett av temaene som både implisitt og eksplisitt ble betonet i samtalene, var uttrykket «gode nok foreldre». Det kom fram at barnevernsarbeiderne retter stor oppmerksomhet mot *hva* og *hvem* som er «gode nok foreldre» i deres interaksjon med familiene. Formålet med denne artikkelen er derfor å drøfte hvilke implikasjoner en vektlegging av et uttrykk som både framstår som normativt, komplekst og diffust kan medføre for beslutninger om hjelpetiltak.

Vi mener at dette både er viktig og interessant kunnskap, blant annet fordi tallene de senere årene peker i retning av at stadig flere familier mottar tjenester fra barnevernet. I tre av fire tilfeller handler dette om frivillige hjelpetiltak (SSB, 2016). Og selv om rundt en fjerdedel av familiene i barnevernet selv har bedt om hjelp (SSB, 2016), er det likevel ikke uvesentlig *hvordan* og *med hvilken begrunnelse* barnevernsarbeiderne utøver sin autoritet og makt i møtet med familiene.

Makt som teoretisk perspektiv (avsnittstittel)

«Gode nok foreldre» er et uttrykk som brukes i faglitteratur og mer populære bøker om oppdragelse (jf. for eksempel Killén, 2000; Sokolov & Hutton, 1989). Hva som er «godt nok» beskrives ofte nokså allment som at grunnleggende behov blir dekket, å ha stabile voksne rundt seg og kunne sette grenser - uten å skape angst og skyldfølelse (Killén, 2004, s. 154). Studien som denne artikkelen tar utgangspunkt i, hviler på et teoretisk vitenskapssyn med referanse til kritisk realisme (Danermark, Ekström, Jakobsen & Karlsson, 2003). Denne innebærer en antakelse om at virkeligheten, slik vi ser og forstår den, skapes i sosiale sammenhenger gjennom menneskers oppfatning av virkeligheten og av seg selv. Betydningen av «gode nok foreldre» er som følge av dette, noe vi konstruerer gjennom språket. Dette tilsier at begrepet har en innholdsmessig variasjon ut fra hvilket sosialt eller faglig felleskap vi tilhører. Samtidig ligger det i referansen til kritisk realisme en erkjennelse av en ikke-

konstruert virkelighet, som anerkjenner at barn har behov for grunnleggende omsorg. Barnets behov for grunnleggende omsorg er imidlertid uavhengig av den språklige konstruksjonen av «god nok omsorg».

Forskning viser at barnevernsarbeiderne og mange av foreldrene i barnevernet har ulik klassebakgrunn (Clifford, Fauske, Lichtwarck, & Marthinsen, 2015). I dette ligger det en maktasymmetri. Barnevernsarbeiderne har gjennom sin klassebakgrunn og/eller utdanning samme klassetilhørighet som pedagoger, psykologer, jurister og andre faggrupper som utvikler styringsdokumenter for barnevernets arbeid. Eksempler på slike dokumenter kan være NOU-er, stortingsmeldinger, lovproposisjoner og rundskriv (Farsethås, 2009). Barnevernsarbeiderne vil, gjennom sin klassetilhørighet og kjennskap til gjeldende kommunikasjonsspråk, befinne seg i en posisjon til å fortolke slike dokumenter. Dette, i motsetning til foreldre, som kan oppleve et slikt kommunikasjonsspråk som fremmed. Som en konsekvens vil barnevernsarbeiderne ha større forutsetninger, enn foreldrene, til å definere hva «gode nok foreldre» «er» eller «bør være» i tråd med rådende politiske føringer.

Foucault er en av flere teoretikere som har vært opptatt av makt som fenomen, og i disiplineringsteorien fremlegger han sine hypoteser om blant annet normer og normalitet (Foucault, 1994; Foucault, 1995). Hans teori om disiplinering oppfattes som relevant for å forstå begrepet «gode nok foreldre» som blir benyttet av barnevernsarbeiderne i studien. Og spesielt vil hans hypoteser om normalitet kunne bidra til å kunne belyse samhandlingen og kommunikasjonen mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene.

I boken «overvåkning og straff» (1994) bruker Foucault fengselsvesenet for å illustrere sin teori om hvordan mennesket disiplineres gjennom normkonstruksjoner. Han mener at fengselet som institusjon har flere formål, og at ett av disse formålene er å rehabilitere den innsatte gjennom disiplin. Institusjonen har, med dette målet for øyet, utarbeidet regler og retningslinjer for alt som skal skje innenfor fengslets vegger. Tilsvarende, hevder Foucault, gjelder for andre institusjoner hvor formålet er å «normalisere» atferd. I følge Layder (2006) kan man tolke Foucault dithen, at alle institusjoner med en eller annen form for maktkunnskap, er analoge til fengselsinstitusjonen. Dette kan for eksempel være barnehager, skolen, sykehus eller barneverntjenester (McNay, 1994). Med andre ord kan man si at denne type institusjoner avspeiler måten maktforhold organiseres og begrunnes på i samfunnet vårt (Bjørge, 2009). Christie (1971) illustrerer det samme poenget når han hevder at skolen som institusjon fungerer som «et radarapparat» for å avlese hva slags samfunn vi lever i. Videre omtaler han skolen som «et speil av samfunnet» (s. 96). Ericsson (1996) benytter tilsvarende metafor som Christie når hun titulerer barnevernet som «et samfunnsspeil»¹.

Foucault (1994) hevder at måten institusjonene benytter seg av makt på, fører til at individet innordner seg bestemte strukturer. I barnevernet kan dette dreie seg om hvordan foreldrene skal oppdra barnet sitt, hvilke praktiske oppgaver de skal utføre og til hvilket tidspunkt dette skal gjøres. Det kan være tale om regulering av leksearbeid, fritidsaktiviteter, spise- og leggetider, kosthold, hygiene, påkledning, emosjonsregulering, blikkontakt osv.

¹ Jf. bokens tittel «Barnevern som samfunnsspeil», utgitt på Pax forlag i 1996.

Foucault (1994) mener at disiplineringsprosessen tar utgangspunkt i en normkonstruksjon for en akseptabel atferd. Denne normen er relatert til generell kunnskap om mennesker, hvor utgangspunktet er en grunnleggende inndeling av det som er «ønsket» og det som er «uønsket» atferd. I følge Foucault, er denne kunnskapen i stor grad hentet fra humanvitenskapene. I barnevernet er det en økende tendens til at det tas utgangspunkt i kunnskap fra psykologifaget. Dette omtales gjerne som en «psykologisering» av barnevernet (Madsen, 2016).

Både Layder (2006) og Eliassen (2016) oppfatter at Foucault er opptatt av makt som noe relasjonelt og noe som utøves i samhandling mellom mennesker. I følge Schrift (2013) er dette *noe* ulike normer som profesjonene tilføres først gjennom utdanning og senere gjennom det regelverket som styrer deres fagutøvelse som for eksempel lærer eller sosialarbeider. Bjørge (2009) tolker dette som at makten ligger i det tenkesettet som utgjør selve institusjonen. Overført til en diskusjon om barnevernet, vil dette kunne handle om hvordan det tenkes om «gode nok foreldre», preges av konstruksjoner på «ønsket» og «uønsket» atferd hos foreldrene. Videre hvordan et slikt tenkesett inngår i, og overføres, gjennom relasjonen mellom barnevernsarbeider og foreldre.

Det som for Foucault starter som en hypotese om «kjøreregler» for «ønsket» og «uønsket» atferd, utvikles senere til en hypotese om standarder for «normalitet» og «avvik» (Foucault, 1995). Han ser dette i sammenheng med vitenskapens fokus på statistikker, spesielt innenfor psykologi og medisin. Eliassen (2016) tolker slike standarder for det første å handle om hvordan institusjoner skal legge til rette for at individet i størst mulig grad utviser selvbeherskelse. For det annet at de danner vilkår for samhandlingen mellom den profesjonelle og individet. For Foucault (1995) handler sistnevnte om at «normaliteter» blir benyttet som argumentative virkemidler.

Og da er vi over i det vi oppfatter som kjernen for maktperspektivets relevans: Det at normalitetsbegrepet «gode nok foreldre» framstår å være barnevernsarbeidernes argumentative «ledestjerne» i hjelperelasjonen og i vurderingsarbeidet. Dette mener vi kan være problematisk. I artikkelen diskuteres derfor noen implikasjoner som vi vurderer kan følge av å tillegge «gode nok foreldre» en slik vekt. Dette gjelder blant annet konsekvenser av begrepets vaghet og definerte kunnskapsplattform. Videre om begrepets betydning for hjelperelasjonen mellom barnevernsarbeider og foreldre, herunder barnevernets søken etter legitimitet. I tillegg til mulige virkninger anvendelsen av normalitetsbegrepet «gode nok foreldre» kan medføre for valg av hjelpetiltak og foreldrenes rettssikkerhet.

Metodisk tilnærming (avsnittstittel)

Artikkelen tar utgangspunkt i PhD-studien «Fra tanker til teori: En studie om barnevernets resonnering». Studien er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Deltakere i studien består av saksbehandlere i barnevernet. Studiens data er kvalitative. Til sammen ble 18 barnevernsarbeidere intervjuet. Antallet syntes å være tilstrekkelig for å dekke bredden i hvordan barnevernsarbeiderne resonnerer. Det kom derfor til et metningspunkt med hensyn til nye aspekter fra informantene. Barnevernsarbeiderne ble intervjuet om deres erfaringer og oppfatninger rundt egne vurderinger i saker de jobber aktivt med. Utgangspunktet for disse samtalene var et ønske om mer kunnskap om hvordan barnevernsansatte kommer fram til sine beslutninger om hjelpetiltak gjennom sine resonneringer. I forkant av intervjuene fikk de muntlig og skriftlig informasjon om

deltakelse i studien. Barnevernsarbeiderne gav skriftlig samtykke til å delta. Fordi det er et poeng at man er flere om analysearbeidet når man benytter grounded theory, omfattet samtykket en tillatelse til at andre i forskergruppen kunne få tilgang til datamaterialet. Barnevernsarbeiderne valgte selv ut sakene de ønsket å snakke om, basert på bestemte utvalgskriterier som de fikk fra forskeren. De informerte de utvalgte familiene om deltakelse i studien, og innhentet deres samtykke til å delta.

Det inngikk i utvalgskriteriene at de utvalgte sakene gjaldt familier med mange belastninger og at familien har vært tilknyttet barneverntjenesten over en lengre periode. Intervjuene hadde en varighet på ca. 1,5 time. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og deretter transkribert. Informanten ble valgt ut på bakgrunn av de har erfaringer med å jobbe med familietypene som særlig har vist seg å ha sammensatte problemer. I tillegg til intervjuer, ble relevante skriftlige dokumenter i sakene analysert i etterkant av intervjuene. Relevante dokumenttekster ble ansett å være de som inneholdt barnevernsarbeiderens vurderinger og konklusjoner på tiltak. Intervjuene, sammen med dokumentanalyser av barnevernsarbeidernes tekster, ble vurdert som egnet som grunnlag for å utvikle teoretiske forklaringer på barnevernsarbeidernes tankeprosess.

Inngangen til analysen av datamaterialet fra dybdeintervjuene har vært induktiv og inspirert av prinsippene i «grounded theory» (Glaser, 2010). Dette innebærer at det det innsamlede intervjumaterialet ble analysert gjennom en åpen tilnærming. To fra forskergruppen leste deler av dybdeintervjuene og bidro i diskusjonen rundt hva som skjer i materialet og hvordan vi kan forstå det som skjer. Utgangspunktet for analysen var barnevernsarbeiderens subjektive beskrivelse av sin forståelse og erfaring ved identifisering av tema og kategorier. Meningsbærende ord og setninger ble forsøkt identifisert på en systematisk måte ut fra hvordan informantene uttrykte seg. I forlengelsen av dette ble det foretatt en abstrahering og sammenfatning av uttrykkenes betydning. I denne artikkelen presenteres ett av de temaene som sprang ut av datamaterialet; barnevernsarbeidernes fokus på, og anvendelse av, uttrykket «gode nok foreldre».

Diskusjon (avsnittstittel)

Den grounded theory inspirerte analysen tydeliggjorde «gode nok foreldre» som målestokk for barnevernsarbeidernes vurderinger. Uttrykket framkom implisitt, men også eksplisitt av materialet gjennom barnevernsarbeiderens anvendelse av uttrykket «god nok» relatert til foreldrenes utøvelse av omsorg for barnet, eksempelvis: «[...] Og så har vi jo og – 'er far god nok?', «[...] Og hun ser jo at hun må på en måte må endre sin foreldrefunksjon hjemme for at hun skal bli god nok mor for [barnet].», samt «[...] dette her er jo på en måte vurdering i forhold til om det er godt nok og om det kan bli godt nok egentlig da.» Dette ledet oss hen mot Foucaults maktanalyser.

Er normalitetsbegrepet «gode nok foreldre» svaret på barnevernets behov for legitimitet? (undertittel)

Utgangspunktet er at foreldrene er tillagt ansvaret for å sørge for barnets grunnleggende behov. Dette ansvaret følger av lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr. 7 (barnelova). Foreldrene har derfor en rett og en plikt til å ta avgjørelser knyttet til den daglige omsorgen for barnet. Dette kan gjelde alt fra om barnet skal gå i barnehage, leggetider, påkledning, kosthold mv. Etter hvert som barnet blir eldre, vil barnet selv være med å ta avgjørelser rundt slike hverdagslige og praktiske spørsmål. Foreldrenes

ansvar handler imidlertid ikke utelukkende om den fysiske dimensjonen, men omhandler også det å sørge for at barnet føler trygghet og får tilstrekkelig med emosjonell omsorg.

Statistikken viser at de fleste bekymringer for barn og undersøkelser i barnevernet begrunnes med mangler ved foreldrefungeringen (SSB, 2016). Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (barnevernloven) pålegger barneverntjenesten, som en hovedregel, å sørge for å bistå foreldrene i å oppfylle sitt ansvar for barnets omsorg, dersom det er *forhold hos familien* som medfører at de har behov for slik bistand. Loven selv markerer en grense for hvilke forhold hos familien som kan utløse hjelpetiltak gjennom kriteriet «særlige behov» (Stang, 2007). I følge forarbeidene til lovendring 21. juni 2013 nr. 63 ligger denne grensen mot det som avviker fra det som er normalsituasjonen for barn flest (Prp. L. 106 2012-2013). Startpunktet for barnevernets involvering er derfor noe helt annet enn hos Foucault, som tar utgangspunkt i fengselsvesenet. Foreldre som underordnes barnevernet konstrueres eksempelvis ikke som kriminelle. Likevel er det visse likhetstrekk gjennom en tilsvarende fordømmelse av uønsket atferd hos både den kriminelle og foreldrene, hvor sistnevnte ofte benevnes som «dårlige» eller «ikke gode nok» foreldre. Marthinsen (2003, s. 333) trekker også paralleller til strafferetten i sin studie av barnevernet, når han benytter begrepet «mistanke» for å beskrive tankegangen hos sosialarbeiderne.

I praksis er barnevernsarbeiderne, og det faglige fellesskapet som disse inngår i, som definerer det konkrete barnets behov i lys av hva som er det normale for barn i sin alminnelighet, og som samtidig trekker opp linjene for hva som er akseptabel og hva som *ikke er* akseptabel foreldrefungering. Et ledd i denne sonderingen mellom det akseptable og det uakseptable er at de forsøker å gi et innhold til normalitetsbegrepet «gode nok foreldre».

Hennum (2010) mener slike former for «normalitet» kan forstås i lys av Foucault som et uttrykk for en oppfordring til egen undertrykking. En annen måte å forstå framveksten av denne type normalitet på, er et behov for legitimitet. Et slikt krav kan ifølge Oterholm (2003), være en konsekvens av samfunnets ideal om privatlivets fred. Foreldrene er både biologisk og juridisk forankret som barnets primære omsorgspersoner. Det er familiene selv som i utgangspunktet befinner seg i førersetet til å kunne ta avgjørelser med hensyn til praktiske og moralske dimensjoner ved familiens livsførsel. Dette stiller et krav til at barnevernsarbeideren «etablerer en moralsk plattform» for å involvere seg i familiens liv (Vagli, 2003, s. 154). Således kan det tenkes at sonderingen rundt «gode nok foreldre» er barnevernsarbeidernes løsning på det de oppfatter som et legitimeringsbehov. Et relevant spørsmål er om anvendelsen av «gode nok foreldre» er egnet til å skape slik legitimitet, da begrepet er utydelig og rommer mange fortolkninger.

Implikasjoner som følge av normalitetsbegrepets vaghet (undertittel)

«Gode nok foreldre» framstår som et komplekst uttrykk som langt fra innebærer en tydelig og avgrenset forståelse av hva gode foreldreegenskaper består i. Uttrykk som «gode nok foreldre» eksisterer ikke «in natura». De konstrueres og gis et meningsinnhold gjennom språket. Det er et normativt spørsmål, ifølge Rød (2010), om hva som ligger i dette begrepet. Han begrunner dette med at begrepet kan forstås på flere måter, avhengig av hvilket faglig perspektiv man inntar. Med andre ord kan akseptabel og uakseptabel foreldrefungering forstås forskjellig av ulike saksbehandlere.

Dette er et viktig poeng, fordi det rent språklig kan antas at begrepet refererer til en klar minimumsstandard, mens det i praksis virker som om begrepet er barnevernsarbeidernes subjektive vurdering. I følge Choate og Engstrøm (2014) viser forskning at «gode nok foreldre» og «barnets beste» er gjennomgående vage begrep som det legges ulikt innhold i, men som likefullt benyttes som målestokk i mange sammenhenger.

I studien som denne artikkelen tar utgangspunkt i, tyder det også på at barnevernsarbeiderne legger forskjellig meningsinnhold i uttrykket «gode nok foreldre». For noen barnevernsarbeidere handler dette om den fysiske omsorgen som gis barnet. Men de fleste rettet sitt fokus mot foreldrenes evne til å gi barnet emosjonell omsorg. Et sitat som kan illustrere hvordan de betonet dette er: «[...] Det handler om hvordan foreldre møter ungene på det psykiske planet. Det her med blikk-kontakt, samspill, triangulering, altså alt det her. Så det er egentlig alt på dette som går på det å utøve god nok omsorg.» I den nærmere konkretiseringen av den emosjonelle omsorgen benytter barnevernsarbeiderne seg av forskjellige psykologiske faguttrykk uten noen nærmere angivelse av innholdet i disse. Sett med en forskers utenfra-blikk, framstår dermed grensene for hva det er som fører til at foreldrene havner på den ene eller den andre siden av vurderingen som utydelig. Og på lik linje med andre skjønnsmessige vurderinger, som for eksempel etter sosialtjenesteloven, var det heller ikke i denne studien de klare ytterpunktene som barnevernsarbeiderne kommuniserte som utfordrende. Det var derimot «gråsonen» mellom det som er «godt nok» og det som ikke tilfredsstillende dette «nok». Deres rådløshet rundt hvor en slik grenseoppgang lå, kom til uttrykk i intervjuene blant annet på denne måten: «[...] Jeg er usikker sånn, ja, men om, de kan jo være gode nok.», «[...] Jeg tenker jo i fjor i desember eller i fjor høst var de ikke gode nok egentlig», «[...] Sånn at hun, hun kan, men det spør om det er godt nok for barnet.»

Det anses som legitimt å stille spørsmålet om fruktbarheten av å benytte uttrykk som legger opp til et skille mellom hva som *er* og *ikke er* «gode nok foreldre», når det hele faller ned på subjektive oppfatninger. Tatt i betraktning de ulike parameterne som foreldrene kan vurderes i henhold til, så er det en krevende oppgave å skulle identifisere eventuelle sammenhenger mellom disse og vurdere hvordan de virker inn på barnets utvikling (Sjøvold & Furuholmen, 2015). Noe av forklaringen på at innholdet ikke framstår som ensartet kan være at barnevernsarbeiderne i stedet bygger sine vurderinger på livskunnskap. Dette vil representere ulike erfaringer med det begrepet representerer, både gjennom egen barndom og/eller som utøvende foreldre. Videre at de muligens, som Daniel (i Eve, Byrne & Gagliardi, 2000) hevder, også tilpasser begrepets innhold til sine egne verdier og preferanser.

Implikasjoner som følge av normalitetsbegreps definerte kunnskapsplattform (undertittel)

I studien som artikkelen bygger på, kategoriserer barnevernsarbeiderne barnets risiko- og beskyttelsesfaktorer når de kartlegger barnets omsorgssituasjon. De viser til psykologiske teorier om samspill og tilknytning for å begrunne sin bekymring rundt barnets omsorgssituasjon og hvorvidt foreldrenes omsorgsutøvelse er «god nok». Det hevdes eksempelvis at foreldrene «[...] mangler elementære indre arbeidsmodeller for å gi barnet forutsigbar tilknytning», «[...] skaper ikke samspill og utnytter ikke gyldne øyeblikk sammen med barnet.», «[...] har svak mentalisering og utviklingsstøtte til barnet» og «[...] har en manglende sensitivitet i samspillet mellom mor og barna.»

Teorier om samspill og tilknytning har sin opprinnelse fra psykologifaget, og har i de senere årene fått en økt betydning for politikken på familieområdet (Smith, 2010). Psykoanalytikeren Winnicott er en av flere som har bidratt i denne utviklingen (Hart & Schwartz, 2009). Den språklige konstruksjonen av «gode nok foreldre» kan trolig tilskrives begrepet «good enough mother», som han introduserte på femti-tallet (Winnicott, 1971, s. 7; Killén, 2000, s. 31). Hensikten var å markere et skille mot det kleinianske synet på moren som enten «god» eller «dårlig» (Abram, 2007, s. 220). Winnicott mente forestillingen om den «perfekte» eller «gode» moren var urealistisk (Abram, 2007). Han omtalte ikke tilknytningsbegrepet direkte, men var på samme måte som tilknytningsteoretikere opptatt av at barns positive utvikling foregår i samspill med gode menneskelige relasjoner (Hart & Schwartz, 2009).

I følge Smith (2010) vektlegger man i dag tilknytningsteori, der man tidligere fattet avgjørelser på grunnlag av psykoanalytiske synspunkter. Tilknytning har blitt den mest sentrale målestokken for riktig foreldreatferd (Østrem, 2010). En slik vektlegging medfører et ensidig fokus på barnets tilknytning til foreldrene (Smith, 2010). Hennem (2016) påpeker hvordan tilknytningsteori framstilles som den dominerende tenkningen i barnevernet i styringsdokumenter. Hun viser til (s. 50) NOU 2012: 5 Bedre beskyttelse av barns utvikling hvor tilknytning framstilles som en anbefalt forståelsesmodell av barns omsorgssituasjon. Et slikt fokus på tilknytning følges opp i NOU 2016: 16 Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. Her foreslås tilknytning som ett av flere viktige momenter som bør vektlegges ved vurdering av barnets omsorgssituasjon.

Det at barnevernsarbeiderne i studien velger å la normalitetsbegrepet «gode nok foreldre» hvile på ensidige forklaringer fra psykologifaget, som samspill og tilknytningsteori, har flere implikasjoner som bidrar til å redusere begrepets legitimitet som målestokk.

For det første påpeker Melinder (2014) at tilknytning er en type abstraksjon, fordi den vanskelig lar seg observere. Hun anfører at man i beste fall kan observere barnets eventuelle bruk av en trygg base. Dette forutsetter imidlertid at man utsetter barnet for en situasjon som gjør at det føler utrygghet. Og på bakgrunn av dette trekkes konklusjoner om tilknytningsmønstre. Videre poengterer Østrem (2010) at man uansett ikke enkelt kan lage slutninger om det enkelte barn ut fra teorier om barns utvikling på gruppenivå. Sett i lys av dagens kunnskapsgrunnlag, kan vi slett ikke garantere at et trygt barn fører til at man blir en trygg voksenperson (Torgersen, 2013). Samtidig hevder Torgersen at man ved vurdering av voksnes tilknytning, først og fremst relaterer dette til uttrykk for ulik personlighet, og ikke barndomserfaringer.

En annen implikasjon ved at man lar begrepet «gode nok foreldre» hvile på teorien om tilknytning, er svakheten knyttet til observasjoner av samspill mellom foreldre og barn som kommer av at alle mellommenneskelige relasjoner påvirkes av kontekstuelle forhold (Melinder, 2014). Det er mange faktorer i familiens psykologiske og sosiale kontekst som virker inn (Smith, 2010). For eksempel under hjemmebesøk kan det være utfordrende å bli oppmerksom på, og samtidig analysere alle emosjonelle uttrykk hos barn og foreldre (Melinder, 2014). I følge Torgersen (2013) er prosessene i barns utvikling komplekse. Man bør derfor ikke utelukkende legge vekt på tilknytningsatferd, men også se hen til arvelige egenskaper hos foreldre og barnet, samt miljømessige faktorer. Når det heller ikke finnes retningslinjer for samspillsvurderingene, tilsier dette at de profesjonelle bør utvise forsiktighet i sine fortolkninger (Melinder, 2014).

En ytterligere implikasjon ved at man lar begrepet «gode nok foreldre» hvile på psykologiske teorier, er at reproduserbarheten i mange psykologiske enkeltstudier er svært lav. Det er bare ca. en tredjedel av psykologiske studier som repliserer de opprinnelige funnene² (Olaussen, 2016). På bakgrunn av dette, kan det stilles spørsmål ved om man tillegger teorier om tilknytning og samspill for stor betydning.

Normalitetsbegrepets implikasjoner for valg av hjelpetiltak (undertittel)

Et for sterkt fokus på utviklingspsykologi medfører at det ikke rettes tilstrekkelig oppmerksomhet mot familiens øvrige livsbetingelser (Kildal, Uggerhøj, Nordstoga & Sagatun, 2010). Normalitetsvurderinger på indre psykologiske faktorer hos foreldre og barn kan dermed skygge for ytre kontekstuelle faktorer påvirkning. Hennum (2015) mener at ansvarliggjøringen av foreldrene for barnets utvikling, framstår som uavhengig av ressurser og andre omstendigheter. Dette til tross for at fattigdom og psykiske belastninger påvirker foreldrenes evne til endringsarbeid. Forskning viser at både langvarig fattigdom og psykisk helse påvirker foreldrens evne til å yte omsorg og å tilegne seg nye måter å utøve omsorg på (Sjøvold & Furuholmen, 2015). Det kan derfor sies å være et paradoks at forhold som bolig, økonomi, sosial integrering mv. inngår i barnevernets undersøkelse, samtidig som barnevernet som oftest ikke har tiltak som retter seg mot materielle forhold (Henriksen & Rasmussen 2015). Et argument som også gjelder for studien som danner grunnlag for artikkelen.

Et poeng som kan illustrere utviklingspsykologiens mulige fortrenning av andre faktorer er fravær av tiltak rettet mot skoleprestasjoner. Forskning viser at den mest betydningsfulle årsak til marginalisering er at man ikke har fullført ordinær skolegang (Frønes, 2015). Samtidig som det å ikke ha fullført ordinær skolegang er relatert til sosiale bakgrunnsfaktorer. Men til tross for at sosial klasse påvirker skoleprestasjonene, reduseres risikoen for marginalisering betraktelig hvis barnet har gode skoleprestasjoner. Denne kunnskapen har imidlertid ikke ført til at hjelpetiltak rettes mot å sikre at barn i barnevernet ble i stand til å mestre de faglige utfordringene i skolen. I stedet synes det som om kvaliteten på samspillet mellom barn og foreldre stadig er det som blir vektlagt ved utformingen av tiltak (Vis, Størvold, Skilbred, Christiansen & Andersen, 2014).

Fokuset på samspill og tilknytning fører til at barnevernet vektlegger veiledningstiltak som løsning. Blant de barnevernsarbeiderne som ble intervjuet i denne studien, hadde flertallet tildelt familien Circle of Security (COS), mens noen få hadde fattet vedtak om Parent Management Training Oregon (PMTO) eller Multisystemisk terapi (MST). Førstnevnte foreldreveiledningsprogram, COS, er tuftet på tilknytningsteori fra utviklingspsykologien (Madsen, 2016). Teorigrunnlaget, om samspill og tilknytning, gir metoden legitimitet, da det tas for gitt at den er «sann». Dette til tross for at man ikke har forskning som dokumenter resultatene av COS-veiledning i Norge. Internasjonal forskning er også svak, siden det kun finnes to studier hvor målgruppen i tillegg er en helt annen (Christiansen, 2015). I lys av Foucault (1995) kan man forstå slike programmer som en legitimering av «normal» foreldrefungering. Med andre ord fungerer det som en type disiplinering av sårbare familier. I så måte er det betenkelig at hvor foreldrene påtvinges til å utøve sin omsorg i tråd med barnevernets ønsker, ikke finnes forskning eller annet kunnskapsgrunnlag som tilsier at slike tiltak er virksomme.

² Jf. rapporten «Estimating the reproducibility of psychological science» (2015) | Olaussen 2016

Normalitetsbegreps implikasjoner for foreldrenes rettssikkerhet (undertittel)

Rettssikkerhet handler om flere aspekter ved forholdet mellom forvaltningen og det enkelte individ. Et viktig aspekt handler om individets mulighet til å vurdere sin rettslige posisjon. Når det er utfordrende for barnevernsarbeiderne å konkretisere hva som er «godt nok» foreldreskap, kan man anta at det er tilnærmet umulig for foreldrene å forstå begreps nærmere innhold – i barnevernets øyne. Og når foreldrene ikke kan finne konkrete holdepunkter for hva som er «godt nok» i deres omsorgsutøvelse, skaper dette manglende forutberegnelighet.

Et legitimt spørsmål er hva det gjør med foreldrenes rettssikkerhet hvis svaret er at de eneste som har makt til å besvare spørsmålet om man er «gode nok foreldre» er saksbehandlere i barnevernet. Særlig med henblikk til at barnevernsarbeiderne i materialet viser at de har sitt hovedfokus på psykologiske forklaringsmodeller, og utelater andre måter å forstå og løse familiens utfordringer. Dette til tross for at situasjonsbeskrivelsen av familiens problemområder ofte hverken er klar eller entydig. Slik vi vurderer det, bidrar dette til å styrke asymmetrien i maktforholdet mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene.

Konklusjon (avsnittstittel)

På den ene siden kan det konkluderes med at det er legitimt for barnevernet å involvere seg, hvis omsorgen ikke er tråd med det rådende synet på hva som er «gode nok foreldre». På den annen side tyder materialet på at normalitetsbegrepet «gode nok foreldre» konstrueres av barnevernsarbeiderne og at det er en størrelse som er komplekst å måle. Barnevernsarbeiderne har stor makt gjennom at de befinner seg i en posisjon der de er gitt myndighet til å fatte beslutninger som direkte berører foreldrenes liv. Og i sin streven med å finne ut av familiens utfordringer og løsninger på disse, definerer barnevernsarbeiderne «sannheter» om hva det betyr å være «gode nok foreldre». Dette påvirker i neste omgang hvordan foreldrene former sin identitet i møte med barnevernet, hvis man legger Foucaults (1995) hypotese om makt som noe relasjonelt, til grunn. Gilliam og Gulløv (2012) konkretiserer dette til å handle om hvordan foreldrene oppfatter seg selv og verden, samt hvordan de håndterer egne følelser og handlinger knyttet til sin foreldrerolle.

I følge Foucault (1995) er det nettopp den skjulte makten som har størst innvirkning, og han relaterer denne blant annet til konstruksjonen av «normaliteter». «Gode nok foreldre» opererer som et tankeredskap for barnevernsarbeiderne og kan forstås både som et uttrykk for noe som de mener er «riktig» og for forventninger de har til foreldrenes «handlemønster». Fra samfunnets side ligger det en implisitt tillitt til at barnevernsarbeidernes skjønnspregede vurderinger foregår på en fornuftig måte. Barnevernsarbeiderens oppgave er å skille de som er «gode nok foreldre» fra de som ikke oppfyller dette «godt nok». Grimen og Molander (2008, s. 182) omtaler dette som «bedømmende virksomhet under betingelser av ubestemthet». Normalitetens grad av ubestemthet følger av dens karakter; ofte nevnes bare ulike forhold som kan tas i betraktning, uten noen nærmere føringer for hvordan disse bør tolkes eller vektas (Grimen & Molander, 2008). Dette åpner opp for stor grad av fortolkning og variasjon i barnevernsarbeidernes konklusjoner. Det fører også til at konklusjonene hviler på svake argumentative holdepunkter (Molander, 2011).

Foreldrene kan, på sin side, oppleve det som risikabelt å argumentere mot normalitetsbegrep, fordi de framstilles som om de bygger på et vitenskapelig grunnlag (Andenæs, 2005). Som belyst i artikkelen

gjelder dette også i utgangspunktet for barnevernsarbeidernes anvendelse av «gode nok foreldre» som målestokk, men hvor det ved nærmere ettersyn viser seg å være legitimt å stille spørsmål ved dens vitenskapelige fundament, ut fra normalitetens definerte kunnskapsplattform.

På bakgrunn av diskusjonen ovenfor, framstår det som lite fruktbart å fortsette å anvende en diffus og diskutabel målestokk som resulterer i at barnevernsarbeiderne i årevis dveler ved spørsmålet om foreldreutøvelsen i en familie er «god nok». I sin ytterste konsekvens bidrar dette bare til ytterligere å redusere sårbare familiers mulighet til å kunne forutsi sin rettslige posisjon og forfølge sine livsvalg.

Referanser

- Abram, J. (2007). *The language of Winnicott. A dictionary of Winnicott's use of words*. 2. edition. London: Karnac Books.
- Andenæs, A. (2005). Til barnas beste? *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 2005, 1116-1118.
- Barnelova (1981). Lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr. 7.
- Barnevernloven (1992).
Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100.
- Bjørge, E. (2009). Michel Foucaults bidrag til forståelse av makt. *Jussens venner*, 2009(5), 302-314.
- Choate, P.W. & Engstrom, S. (2014). The «Good Enough Parent»: Implications for Child Protection. *Child Care in Practice*, 2014, 368-382.
- Christiansen, Ø. (2015). *Hjelpetiltak i barnevernet - en kunnskapsstatus*. Uni Research Helse, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest).
- Christie, N. (1971). *Hvis skolen ikke fantes*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til de som trenger det mest? Sluttrapport fra forsknings- og utviklingsprosjektet «Det nye barnevernet»*. NF rapport nr. 6/2015, Bodø: Nordlandsforskning.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. & Karlsson, J.C. (2003). *Att förklara samhället*. Studentlitteratur.
- Eliassen, K.O. (2016). *Foucaults begreper*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnspeil*. Oslo: Pax Forlag.
- Eve, P.M., Byrne, M.K. & Gagliardi, C.R. (2014). What is good parenting? The perspectives of different professionals. *Family court review*, 2014(1), 114-127. DOI 10.1111/fcre.12074.
- Farsethås, H.C. (2009). Disiplin, biopolitikk og regjering. Foucaults maktanalyser. I. *Agora Journal of metafysisk spekulasjon*, 2009 (2-3), 3-341.
- Foucault, M. (1994). *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (1995). *Seksualitetens historie I. Viljen til viten*. Oslo: Exil forlag.
- Frønes, I. (2015). The Absence of Failure: Children at Risk in the Knowledge Based Economy. *Child Indicators Research*, 2016(1), 247-260. DOI 10.1007/s12187-015-9309-3.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2012). Civilisering. Et perspektiv på oppdragelse, omgangsformer og distinktioner. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institutioner. Om idealer og distinktioner i oppdragelse* (s. 17-37). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Glaser, B. (2010). *Att göra grundad teori. Problem, frågor och diskussion*. Thuleducare.
- Grimen, H. & Molander, A. (2008). Profesjon og kjønn. I Molander, A. & Terum, L.I. (Red.), *Profesjonsstudier* (s. 179-196). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hart, S. & Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon. Tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern,*

- Schore og Fonagy*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hennum, N. (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 2010 (1-2), 57-75.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Norges barnevern*, 2015(2), 124-138.
- Hennum, N. (2016). Kunnskapens makt i beslutninger. I Ø. Christiansen & B. Kojan (Red.), *Beslutninger i barnevernet* (s. 48-61) Oslo: Universitetsforlaget.
- Henriksen, K. & Rasmussen, T. (2015). Børn og unge, der lever i fattigdom I M. Hougaard & L.R. Højbjerg (Red.), *Socialt arbejde med børn, unge og familier* (s. 400-426) København: Hans Reitzels forlag.
- Kildal, K., Uggerhøj, L., Nordstoga, S. & Sagatun, S. (2010). Den børnefaglige undersøgelse – på vej mod handleplanen. *Tidsskrift for forskning og praksis i socialt arbejde*, 2010, 5-16.
- Killén, K. (2000). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2004). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Layder, D. (2006). *Understanding Social Work*. Second edition. Sage Publications.
- Melinder, A. (2014). *Sakkyndighetsarbeid. Innføring for psykologer og psykiatere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Madsen, O.J. (2016). Psykologiens innflytelse i velferdsstaten I R. Kroken & O.J. Madsen. *Forvaltning og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»? (s. 86-111)* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Marthinsen, E. (2003). *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*, Rapport nr. 9, Trondheim: Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.
- McNay, L. (1994). *Foucault. A Critical Introduction*. Polity press.
- Molander, A. (2011). Etter eget skön: om beslutsfattande I professionelt arbete. *Socialvetenskapelig tidsskrift*, 2011(4), 320-335.
- Moses, J.W. & Knutsen, T.L. (2007). *Ways of knowing: competing methodologies in social and political research*. Palgrave Macmillan.
- NOU 2012: 5. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 2016: 16 (2016). *Ny barnevernlov. Sikring av barns rett til omsorg og beskyttelse*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Otherholm, I. (2003). Deltakelse og beslutninger I barnevernet. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2003(4), 217-223.
- Prp. L 106 (2012-2013). *Endringer i barnevernloven*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Rød, P.A. (2010). Konfliktfylt barnefordeling - arena for barnevernet? *Fokus på familien*, 2010(2), 92-114.
- Schrift, A.D. (2013). Discipline and Punish. I C. Falzon, T. O'Leary & J. Sawicki. *Blackwell Companions to Philosophy: Companion to Foucault*. Somerset NJ. John Wiley & Sons. DOI 10.1002/9781118324905.ch5.
- Sjøvold, M.S. og Furuholmen, K.G. (2015). *De minste barnas stemme. Utredning og tiltak for sped- og småbarn i risiko*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Smith, L. (2010). Tilknytning og omsorg for barn under tre år når foreldre går fra hverandre. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 2010, 804-811.
- Stang, E.G. (2007). *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå - SSB (2016). *Barnevern, 2015*. Hentet fra <https://www.ssb.no/barnevern/>
- Torgersen, A.M.K. (2013). Forklaringer på individuelle forskjeller i tilknytningsmønstre hos barn og voksne. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 2013, 16-22.
- Vagli, Å. (2003). Utforskning av samtaler og samhandlinger i barnevernets praksisrom. I S. Nordstoga (Red.) *Barnevernets PUFF Forskning og praksis - hånd i hånd, skriftserien nr. 105*, (s. 135-165) Oslo: Høgskolen i Oslo og Akerhus.
- Vis, S.A., Storvold, A., Skilbred, D.T., Christiansen, Ø. & Andersen, A. (2014). *Statusrapport om barnevernets undersøkelsesarbeid - høsten 2014*. Tromsø: UiT Norges Arktiske Universitet.
- Winnicott, D.W. (1971). *Playing & Reality*. Tavistock publications.
- Østrem, S. (2010). Verdibasert formål eller vilkårlige detaljmål? *Nordisk Barnehageforskning* 2010(3), 191-203.